

RALF UOLDO EMERSON VA IRRATSIONALIZM

<https://doi.org/10.70728/conf.susta.005>

Orifov Omadbek Axrorjon-o'g'li.

O'zbekiston milliy universiteti. Ijtimoiy fanlar fakulteti.

1- kurs PhD. Mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya Mazkur tezisdagi XIX asr Amerika falsafasi va adabiyotining yetakchi vakili Ralf Uoldo Emersonning irratsionalizm falsafiy yo'nalishiga yaqin qarashlari tahlil qilinadi. Tezisdagi Emersonning bilish, axloq, shaxs erkinligi, tabiat va til masalalariga oid g'oyalari, shuningdek uning falsafasining Amerika pragmatizmi va ekzistensializm rivojiga ta'siri yoritiladi. Asosiy e'tibor Emersonning inson ruhiyati, intuitsiya va ichki sezgiga beradigan ustuvor ahamiyatiga qaratilgan. Tezis ilmiy uslubda yozilgan bo'lib, akademik tadqiqot uchun mosdir.

Kirish

XIX asr Amerika falsafasi rivojida Ralf Uoldo Emerson alohida o'rin egallaydi. U nafaqat adabiyotshunos va esseist, balki inson tafakkurining chuqur qatlamlarini o'rganishga intilgan faylasuf sifatida ham tanilgan. Emersonning qarashlari klassik Yevropa ratsionalizmidan farq qilib, bilish jarayonida insonning ichki ruhiy kuchlari, ilhom va intuitiv idrokni markazga qo'yadi. Shu jihatdan uning falsafasi irratsionalizm falsafiy yo'nalishi bilan mushtaraklik kasb etadi.

Mazkur tezisdagi Emerson qarashlari irratsionalizm nuqtai nazaridan tahlil qilinib, uning bilish, axloq, shaxs erkinligi va madaniyat haqidagi g'oyalari yoritiladi.

Emerson falsafasining shakllanish manbalari

Emerson falsafiy dunyoqarashining shakllanishida Yevropa romantizmi, nemis klassik falsafasi va sharqona tafakkur muhim rol o'ynagan. Ayniqsa, Immanuil Kantning bilish nazariyasi, subyekt va ob'ekt o'rtasidagi munosabat haqidagi qarashlari Emerson uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qilgan. Biroq Emerson Kantdan farqli ravishda bilish jarayonini qat'iy kategoriyalar bilan cheklamaydi.

Shuningdek, Emerson Sharq falsafasiga, xususan, hind va xitoy donishmandligi an'analariга katta qiziqish bildirgan. Bu ta'sir uning ruh, tabiat va inson o'rtasidagi uyg'unlik haqidagi g'oyalari da yaqqol namoyon bo'ladi.

Bilish va irratsionalizm masalasi

Emerson bilish jarayonida tajriba va mantiqni inkor etmagan holda, ularning imkoniyatlarini yetarli emas deb hisoblaydi. Uning fikricha, inson hayotining eng muhim savollariga javobni faqat mantiq orqali topib bo'lmaydi. Haqiqat ko'pincha inson ongiga

kutilmagan tarzda, ilhom va ichki sezgi orqali namoyon bo'ladi.

Irratsionalizm falsafasiga xos bo'lgan ushbu yondashuv Emerson asarlarida muhim o'rin tutadi. U bilishni faqat tashqi dunyoni o'rganish bilan cheklamasdan, insonning o'z-o'zini anglash jarayoni sifatida talqin qiladi.

Inson, erkinlik va axloq masalasi

Emerson falsafasida inson erkinligi markaziy tushuncha hisoblanadi. U shaxsni jamiyat tomonidan belgilangan qoidalar emas, balki ichki axloqiy sezgi boshqarishi kerak, deb hisoblaydi. Inson o'z vijdoniga quloq solgan holda yashasa, u haqiqiy erkinlikka erishadi.

Axloqiy me'yorlar Emerson qarashlarida tashqi majburiyat emas, balki ruhiy zarurat sifatida namoyon bo'ladi. Bu yondashuv irratsionalizmga xos bo'lgan subyektiv axloqiy tajribani ifodalaydi.

Tabiat va ramziy tafakkur

Emerson tabiatni faqat moddiy borliq sifatida emas, balki ruhiy haqiqatning ramziy ifodasi sifatida talqin qiladi. Tabiat inson uchun ichki dunyosini anglash vositasi bo'lib xizmat qiladi. Har bir tabiiy hodisa yashirin ma'noga ega bo'lib, uni faqat sezgi va ruhiy idrok orqali tushunish mumkin.

Bu qarashlar ilmiy-texnik tafakkurdan farqli ravishda, ramziy va badiiy fikrlashni ustuvor qo'yadi. Emersonning esse uslubi ham aynan shu irratsionalistik yondashuvni aks ettiradi.

Emerson falsafasining ta'siri

Emerson g'oyalari Amerika falsafiy tafakkurining keyingi bosqichlariga kuchli ta'sir ko'rsatgan. Uning shaxs erkinligi, ichki tajriba va amaliy hayotga yo'naltirilgan qarashlari pragmatizm shakllanishiga zamin yaratgan. Shuningdek, inson mavjudligini subyektiv tajriba asosida tushuntirishi ekzistensializm bilan ma'lum darajada mushtarakdir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Ralf Uoldo Emerson falsafasi klassik ratsionalizm chegaralaridan chiqib, insonni ruhiy, intuitiv va erkin mavjudot sifatida talqin qiladi. Uning qarashlari irratsionalizm falsafiy yo'nalishiga yaqin bo'lib, inson mohiyatini chuqurroq anglashga xizmat qiladi. Emerson merosi bugungi kunda ham shaxs erkinligi va ma'naviy kamolot masalalarini tadqiq etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Emerson R. W. Nature. Boston, 1836.
2. Emerson R. W. Essays: First Series. New York, 1841.
3. Emerson R. W. Essays: Second Series. Boston, 1844.

-
4. Richardson R. D. Emerson: The Mind on Fire. Berkeley, 1995.
 5. Buell L. Emerson. Cambridge University Press, 2003.
 6. Copleston F. A History of Philosophy. Vol. VII. New York, 1994.
 7. Russell B. History of Western Philosophy. London, 2004.
 8. Kant I. Sof aql tanqidi.
 9. Safarov M. XIX asr G'arb falsafasi. Toshkent, 2015.